

Moedertaal doet ertoe bij geletterdheidontwikkeling; Rol van het Papiaments in tweetalig leesonderwijs op Aruba, Bonaire en Curaçao

DANIELA POLIŠENSKÁ

Elst-Koeiman, M.M.J. van der (2024). *Mother Tongue Literacy Matters: The Role of Papiamentu in Advanced Bilingual Education in the Dutch Caribbean*. Radboud Universiteit Nijmegen. 198 blz. Isbn 978 94 6473 496 6.

In juni 2024 promoveerde socioloog en onderwijskundige Melissa van der Elst-Koeiman aan de Radboud Universiteit. Zij deed promotieonderzoek naar de tweetalige leesontwikkeling van kinderen in de bovenbouw van het basisonderwijs op Aruba, Bonaire en Curaçao.

In veel Europese landen leren kinderen op school lezen in de taal die ook in de samenleving dominant is. Op Aruba, Bonaire en Curaçao (hierna de ABC-eilanden) was dat lange tijd anders. Tot voor kort kregen leerlingen daar uitsluitend leesonderwijs in het Nederlands – voor velen van hen een vreemde taal. Anders gezegd, de kinderen op de ABC-eilanden leerden uitsluitend lezen in een taal die ze thuis niet gebruikten en die ze zelden in de media of buiten school hoorden. Pas sinds 2002 werd op basisscholen ook hun moedertaal Papiaments – een Spaans-Portugees-gebaseerde creooltaal – ingezet als instructietaal bij het leesonderwijs. Deze

beleidswijziging werd ingevoerd om onder meer de leerprestaties te verbeteren.

Sinds de invoering van het Papiaments als instructietaal in het leesonderwijs hanteren scholen twee verschillende aanpakken: (1) sommige scholen starten in groep 3 met lezen in het Papiaments, gevolgd in groep 4 door het Nederlands, terwijl (2) andere scholen juist beginnen met het lezen in het Nederlands en een jaar later het Papiaments introduceren. Nadat de leerlingen groep 3 hebben afgerond, volgen ze leesonderwijs in beide talen. Ten tijde van het promotieonderzoek begon 27 procent van de scholen met lezen in het Papiaments.

Leesontwikkeling in het basisonderwijs

Ter inleiding op de bespreking van het proefschrift zet ik eerst in het kort uiteen wat leesontwikkeling in het basisonderwijs inhoudt. Ik baseer me hier op het handboek van Huizenga en Smeets (2022).

Formeel onderwijs in het leren lezen (en schrijven) begint over het algemeen op 6-jarige leeftijd. Voor die tijd heeft de natuurlijke taalontwikkeling plaatsgevonden waarin kinderen de mondelinge taal (spreken en luisteren) hebben verworven. Lezen ontwikkelt zich, in tegenstelling tot mondelinge taal,

bij de meeste kinderen niet spontaan. Het is een bewust aangeleerde vaardigheid die niet los staat van gericht en instructief onderwijs.

Het leesproces begint met inzicht krijgen in het alfabetisch principe waarbij een kind beseft dat letters met klanken corresponderen. Een essentiële vaardigheid is hierbij het fonologisch bewustzijn dat zich al spelenderwijs ontwikkelt tijdens de vroege taalverwerking, bijvoorbeeld via liedjes en rijmpjes. In groep 1 en 2 wordt de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn doelgericht gestimuleerd als voorbereiding op het leren lezen. In groep 3 begint de fase van technisch lezen (ook decoderen genoemd) waarin kinderen de geschreven woorden steeds sneller leren herkennen en het leesproces automatiseren.

Hoe vlotter en vloeiender het technisch lezen verloopt, hoe meer aandacht de lezer vervolgens kan richten op het tekstbegrip. Naarmate kinderen ouder worden, verschuift de focus in het onderwijs dan ook van het technisch lezen naar het begrijpen van teksten. Toch blijft het onderhouden van technische leesvaardigheid ook in de bovenbouw belangrijk. Met name lees oefeningen gericht op directe woordherkenning en vloeiend lezen helpen om het bereikte vaardigheidsniveau te behouden.

Het promotieonderzoek

De postkoloniale onderwijscontext waarin het Papiaments als instructietaal in het leercurriculum pas recent werd geïntroduceerd, vormde voor Van der Elst-Koeiman de aanleiding om te onderzoeken wat de effecten zijn op de leesontwikkeling wanneer kinderen in hun moedertaal Papiaments beginnen met leren lezen. In vier empirische studies onderzocht zij hoe de ontwikkeling van lezen in het Papiaments en het Nederlands verloopt, afhankelijk van de volgorde van instructie, Papiaments – Nederlands, of andersom, Nederlands – Papiaments. Daarbij bracht ze in kaart welke factoren bij leesontwikkeling

een rol spelen en het leessucces voorspellen. Het proefschrift doet verslag van haar onderzoek dat ze op elf basisscholen verspreid over Aruba, Bonaire en Curaçao heeft uitgevoerd.

In de eerste studie (hoofdstuk 2) brengt Van der Elst-Koeiman de leesvaardigheid van kinderen in de bovenbouw in kaart in het Papiaments en het Nederlands, afhankelijk van de instructietaal waarin zij in groep 3 aanvankelijk leesonderwijs hebben gekregen, Papiaments – Nederlands versus Nederlands – Papiaments. Aan de studie namen 293 leerlingen uit groep 6 deel. Op vijf scholen begonnen de leerlingen met lezen in het Papiaments (127 leerlingen) en op zes scholen in het Nederlands (166 leerlingen).

In deze studie keek Van der Elst-Koeiman naar taal- en cognitieve vaardigheden: fonologisch bewustzijn, grammatica, snelle benoeming en werkgeheugen. Daarnaast onderzocht ze het beheersingsniveau van zowel het technisch als begrijpend lezen. Alles werd getest in beide talen: het Papiaments en het Nederlands middels bestaande testmaterialen en onderwijsstoetsen, zoals de Drie minuten-toets voor technisch lezen.

Uit de resultaten blijkt dat leerlingen op bijna alle getoetste onderdelen beter presteren in hun moedertaal Papiaments dan in het Nederlands, ongeacht de taal waarin zij aanvankelijk hebben leren lezen. Hoewel leerlingen in groep 6 technisch lezen beter beheersen in het Nederlands, scoren zij juist hoger op tekstbegrip in het Papiaments. Op basis van de eerste studie kon Van der Elst-Koeiman echter geen uitspraken doen over leesontwikkeling en daarom is ze vervolgens aan de slag gegaan met twee longitudinale studies.

In de tweede en derde studie (hoofdstukken 3 en 4) onderzocht Van der Elst-Koeiman de leesontwikkeling van leerlingen in groep 6 tot en met groep 8. Ze volgde hierbij dezelfde

groep leerlingen als in de eerste studie. Door uitval—voornamelijk als gevolg van Covid-19—daalde het aantal deelnemers tot 165 leerlingen in de tweede studie en 180 in de derde.

In de tweede studie focuste Van der Elst-Koeiman specifiek op de ontwikkeling van technisch lezen, terwijl in de derde studie de ontwikkeling van begrijpend lezen centraal stond. In beide studies onderzocht zij de invloed van de volgorde waarin de instructietalen werden aangeboden – Papiaments-Nederlands of Nederlands-Papiaments – op de leesontwikkeling van leerlingen. Daarnaast analyseerde zij in hoeverre deze ontwikkeling kon worden verklaard door taal- en cognitieve vaardigheden, en welke rol taaltransfer in tweetalige leesontwikkeling speelt. Taaltransfer definieert Van der Elst-Koeiman op basis van Cummins' afhankelijkheidshypothese (1991), die stelt dat kennis en vaardigheden in de ene taal overdraagbaar zijn naar een andere taal. De resultaten uit groep 6, verzameld in de eerste studie, waren het uitgangspunt voor de tweede en derde studie. Voor de metingen in groep 7 en 8 werden dezelfde toetsen voor technisch en begrijpend lezen gebruikt als in de eerste studie.

Met betrekking tot de ontwikkeling van technisch lezen vond Van der Elst-Koeiman het volgende:

- De technische leesvaardigheid ontwikkelde zich in bovenbouwgroepen verder, zowel in het Papiaments als in het Nederlands. Tegelijkertijd scoorden alle leerlingen beter in technisch lezen in het Nederlands ten opzichte van het Papiaments. Volgens Van der Elst-Koeiman kan de lagere technische leesvaardigheid in het Papiaments samenhangen met de beperkte onderwijstijd die daaraan in de bovenbouw wordt besteed, in combinatie met een gebrek aan geschikt lesmateriaal in het Papiaments.
- De taal waarin de leerlingen eerst leerden

lezen en dus inzicht kregen in het alfabetische principe had geen invloed op de verdere ontwikkeling van technisch lezen. Het automatiseringsproces was in beide talen even efficiënt.

- Snelle benoeming en fonologisch bewustzijn bleken van invloed te zijn op de ontwikkeling van technisch lezen zowel in het Papiaments als in het Nederlands. Voor het technisch lezen in het Nederlands speelde daarnaast het werkgeheugen een rol.

Over de ontwikkeling van begrijpend lezen kwam Van der Elst-Koeiman het volgende te weten:

- Leerlingen scoorden beter op leesbegrip in het Papiaments dan in het Nederlands. Volgens Van der Elst-Koeiman komt het doordat de mondelinge taalvaardigheid in het Papiaments bij de leerlingen verder is ontwikkeld.
- Het begrijpend lezen in de bovenbouwgroepen bleef zich ontwikkelen. Maar tussen groep 7 en 8 werd de groei van begrijpend lezen in het Papiaments minder, waarschijnlijk door de nadruk op het Nederlands ter voorbereiding op de eindtoetsen in groep 8.
- De taal waarin de leerlingen hadden leren lezen in groep 3 maakte voor het Papiaments niet uit, maar voor het Nederlands wel. Met andere woorden, leerlingen die in groep 3 in het Nederlands hadden leren lezen, scoorden hoger op begrijpend lezen in het Nederlands dan leerlingen die in het Papiaments hadden leren lezen. Als verklaring voor deze uitkomst noemt Van der Elst-Koeiman het extra jaar instructietijd voor het Nederlands.
- Technisch lezen, woordenschat en grammatica waren de belangrijke voorspellers voor het begrijpend lezen in het Papiaments en in het Nederlands in groep 6. In de latere groepen bleek verder alleen woordenschat een rol te spelen ten aanzien van de ontwikkeling van leesbegrip in beide talen.

Ten slotte is in alle drie de studies bewijs gevonden voor taaltransfer in twee richtingen: zowel technische als begrijpende leesvaardigheden die leerlingen in de ene taal hadden ontwikkeld, werden overgedragen op technische en begrijpende leesvaardigheden in de andere taal.

In de vierde studie (hoofdstuk 5) werd onderzocht hoe socioculturele factoren gerelateerd zijn aan leesvaardigheden in het Papiaments en het Nederlands. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de leeshouding van een kind tegenover een taal, leesactiviteiten in de vrije tijd of aan de thuisomgeving waarin het lezen wordt aangemoedigd. Via leestaken in beide talen en een schriftelijke vragenlijst afgenomen op twee momenten, bij 293 leerlingen in groep 6 en later bij 168 in groep 8, vond Van der Elst-Koeiman het volgende:

- Leerlingen hebben een positievere houding ten opzichte van het Papiaments vergeleken met het Nederlands. Ze vinden het leuker om in het Papiaments te spreken, te lezen en er les in te krijgen.
- Socioculturele factoren zijn relevant voornamelijk voor de ontwikkeling van begrijpend lezen in het Nederlands: hoe positiever de houding van het kind ten opzichte van het Nederlands en de hoeveelheid Nederlandse boeken thuis, hoe beter het leesbegrip in het Nederlands.
- Leerlingen geven aan dat ze thuis meer boeken in het Nederlands dan in het Papiaments hebben en ook meer boeken in het Nederlands lezen. Dat heeft volgens Van der Elst-Koeiman waarschijnlijk te maken met de beperkte aanwezigheid van boeken in het Papiaments in de boekwinkel en in de (school)bibliotheek.

In hoofdstuk 6, de algemene discussie, concludeert Van der Elst-Koeiman dat het belangrijk is om het Papiaments structureel op te nemen in het leescurriculum. Haar empirische stu-

dies tonen aan dat het Papiaments de leerlingen niet alleen helpt om beter te begrijpen wat ze lezen, maar ook hun taalontwikkeling in het Nederlands bevordert.

De positie van het Papiaments is sterk gebleken uit het promotieonderzoek. Tegelijkertijd waarschuwt Van der Elst-Koeiman dat we niet moeten veronderstellen dat het Papiaments zich als vanzelf blijft ontwikkelen: het bereikte leesniveau heeft immers onderhoud nodig. Om de leesvaardigheid in beide talen te blijven stimuleren moet volgens Van der Elst-Koeiman meer worden geïnvesteerd in het ontwikkelen van het lesmateriaal en leesboeken in het Papiaments. Specifiek voor kinderen die bij technisch lezen achterblijven, adviseert ze meer oefentijd in te plannen. Voor deze groep zijn ook extra materialen nodig die gericht zijn op het stimuleren van het fonologisch bewustzijn.

Het promotieonderzoek laat tegelijkertijd zien dat een vroege start met het Nederlands essentieel is voor de ontwikkeling van leesbegrip in het Nederlands. Hoewel Van der Elst-Koeiman daar in de conclusies niet verder op ingaat, betekent deze uitkomst dat het ook belangrijk is om leerlingen in het basisonderwijs vroeg vertrouwd te maken met het Nederlands, naast het Papiaments.

In haar onderzoek geeft Van der Elst-Koeiman enkele aanbevelingen voor de inrichting van tweetalig leesonderwijs op de ABC-eilanden. Bijvoorbeeld dat voor de ontwikkeling van begrijpend lezen, het van belang is om in beide talen aandacht te besteden aan technisch lezen, leeswoordenschat en grammatica. Voor het Nederlands is daarnaast extra focus nodig op het versterken van de basiswoordenschat, het bieden van gerichte leesinstructie en het stimuleren van een positieve houding ten opzichte van de Nederlandse taal.

Omdat kind- en gezinskenmerken, zoals taalattitude en geletterdheidsstimulering in

de thuisomgeving, van invloed zijn op de leesontwikkeling, benadrukt Van der Elst-Koeiman dat het in een taaldiverse context van de ABC-eilanden essentieel is om naast taal- en cognitieve vaardigheden ook socio-culturele factoren te laten meewegen in het vormgeven van tweetalige onderwijsprogramma's.

Ter overweging

Over de hele wereld is er een groeiende populatie kinderen die genoodzaakt is, door bijvoorbeeld postkoloniale onderwijscontext of migratie, te leren lezen in hun tweede taal, oftewel de instructietaal op school. Met de nieuwe empirische gegevens biedt het proefschrift van Van der Elst-Koeiman inzichten in leesontwikkeling op de ABC-eilanden. Tegelijkertijd zijn er enkele thema's die nauw verwant zijn aan het onderwerp van het onderzoek, maar die in het proefschrift slechts beperkt of niet aan bod komen. In het vervolg van deze bespreking zal ik kort stilstaan bij een aantal onderbelichte aspecten.

Ongelijke leeskanen

Het promotieonderzoek vergelijkt de leesontwikkeling in twee talen, afhankelijk van de volgorde van instructie, Papiaments – Nederlands versus Nederlands - Papiaments. De vergelijking is gebaseerd op een taalkundig perspectief (talen zijn gelijkwaardig) en op de veronderstelling dat beide talen een gelijkwaardige maatschappelijke status hebben. Op de ABC-eilanden zijn zowel het Papiaments als het Nederlands erkend als officiële talen en het Papiaments neemt een prominente plaats in binnen de taalidentiteit van de bevolking. Vanuit dit perspectief zijn ook de bevindingen van het onderzoek besproken, waarbij impliciet wordt uitgegaan van gelijke onderwijskansen in beide talen.

Wanneer we echter specifiek kijken naar lezen en de toegang tot leesbronnen, blijkt deze gelijkwaardigheid in de lespraktijk niet

op te gaan. Hoewel het proefschrift niet kwantificeert hoe groot de ongelijkheid is, suggereert het onderzoek wel duidelijk dat er aanzienlijk meer leesmateriaal beschikbaar is in het Nederlands en dat het leesaanbod in het Papiaments in feite heel beperkt is. Niet voor niets benadrukt Van der Elst-Koeiman herhaaldelijk het belang van het ontwikkelen van Papiamentstalig leesmateriaal. Tegelijkertijd wordt in de bespreking van de resultaten niet stilgestaan bij de onderwijskansen binnen deze scheve context, waarin het leesonderwijs in beide talen momenteel in zeer ongelijke mate wordt gefaciliteerd.

De kloof tussen het leesaanbod in het Papiaments en het Nederlands speelt vooral in het voortgezet onderwijs, dat nog sterk op het Nederlands is gericht. Hoewel de basisschool er idealiter naar streeft om leerlingen toe te rusten om effectief en gemotiveerd geschreven taal te gebruiken voor informatieverwerking en kennisontwikkeling in beide talen, blijkt dit in de vo-praktijk voornamelijk in het Nederlands haalbaar. Simpelweg omdat het Nederlands meer te bieden heeft op het gebied van leesbronnen en onderwijskansen, zoals toegang tot een vervolgstudie in Nederland. Hoewel het streven is om beide talen gelijk te behandelen, is het essentieel om deze realiteit te benoemen. Zo wordt het vervolgens mogelijk om te bepalen wat er nodig en realistisch is om het leesaanbod in het Papiaments structureel te versterken.

Aandacht voor unieke leerlingenprofielen

De meertalige context waarin de kinderen op de ABC-eilanden opgroeien zorgt dat hun kennis van en ervaring in meerdere talen samenkomen in een uniek taalprofiel. Dat houdt in dat elke klassensituatie complex is met veel individuele variatie tussen leerlingen (Verhoeven, Segers & Severing, 2023). In de door Van Elst-Koeiman onderzochte groep had iets meer dan 50 procent van de leerlingen het Papiaments als moedertaal, terwijl

de overige leerlingen (bijna de helft van de onderzoekspopulatie) een andere thuistaal hadden en/of van jongs af aan met twee moedertalen waren opgegroeid.

Omdat het onderzoek uitsluitend gebruik maakt van kwantitatieve data en de conclusies betrekking hebben op het gemiddelde verloop van de leesontwikkeling binnen groepen leerlingen, blijven individuele taalprofielen buiten beschouwing en raken belangrijke verschillen tussen leerlingen uit zicht. Zo wordt bijvoorbeeld niet duidelijk of de onderzoeksresultaten zowel voor de Papiamentstalige leerlingen als voor de leerlingen met een andere thuistaal gelden, en hoe leerlingen met een specifiek taalprofiel op de gehanteerde leesaanpak reageren.

Het gebruik van alleen groepsdata kan ertoe leiden dat het onderwijsbeleid te sterk op gemiddelden wordt gebaseerd, terwijl meertalige contexten juist veel maatwerk vragen. Van der Elst-Koeiman erkent dat het voor dit onderzoek een verrijking zou zijn geweest om de kwantitatieve gegevens aan te vullen met kwalitatieve data. Daar ben ik het volledig mee eens. Het verzamelen van leerlingenprofielen, casusanalyses of het voeren van gesprekken met leerkrachten die zelf meertalig zijn, bijvoorbeeld over hoe zij hun eigen meertaligheid wel of niet inzetten, zou een goede aanvulling zijn op haar grootschalig promotieonderzoek. Kwalitatieve data maken de verhalen achter de cijfers zichtbaar en geven verdieping aan een kwantitatieve benadering. Daarnaast kunnen casussen het besef vergroten dat differentiatie, die binnen het leesonderwijs al een centrale rol inneemt, in taaldiverse contexten waarschijnlijk om een nog complexere invulling vraagt.

Ander type taaltransfer

Het proefschrift biedt weinig helderheid over wanneer en hoe structureel het Nederlands binnen het curriculum wordt geïntroduceerd, noch over de inrichting van het voor-

bereidend leesonderwijs in groep 1 en 2. Vermoedelijk krijgen Papiamentstalige leerlingen pas vanaf groep 3 of 4 systematische (lees)instructie in het Nederlands en is er sprake van *successieve meertaligheid*, waarbij de eerste taal (Papiaments) al is verworven voordat de tweede taal (Nederlands) wordt aangeleerd. Dit heeft gevolgen voor de manier waarop de talen elkaar beïnvloeden.

Met betrekking tot taalbeïnvloeding concludeert Van der Elst-Koeiman dat taalleerprocessen in een tweetalige leescontext niet los van elkaar bestudeerd moeten worden. Daarmee levert ze nieuw bewijs ter ondersteuning van het type taaltransfer zoals geformuleerd in Cummins' afhankelijkheidstheorie (1991), waarin kennis en vaardigheden van de ene taal op de andere worden overgedragen. Ze zegt echter weinig over een ander type taaltransfer dat gebaseerd is op de structurele kenmerken van taal zelf. Dit type transfer (ook *interferentie* genoemd) is een belangrijke voorspeller voor de meertalige taalverwerving en gaat vaak één richting op: de nieuw geleerde taal wordt sterk beïnvloed door de eerste taal. Dit is het duidelijkst bij aanvang van het leren van de nieuwe taal en wordt minder of verdwijnt later in de taalontwikkeling.

Ook bij leesonderwijs speelt de invloed van de eerste taal een rol; fonologische interferentie, zoals problemen met de uitspraak van klanken of het lezen van woorden met een ingewikkelde morfologische structuur, komt vaak voor bij meertalige kinderen aan het begin van groep 3. Volgens Scheltinga et al. (2011) hebben leerlingen die nog niet of te weinig mondeling taalvaardig zijn in een taal waarin ze leren lezen, vaak onvoldoende kennis van de klankstructuur (fonologie), woorden zinsbouw (morphosyntaxis) en woordbetekenissen (semantiek). Vanzelfsprekend hebben deze leerlingen meer tijd en oefening nodig om het technisch lezen in een nieuwe taal onder de knie te krijgen. Hoewel in het

promotieonderzoek kort wordt vermeld dat beide onderzochte talen een transparante orthografie hebben en er een verschil is in syllabestructuur, blijft het onderzoek stil over mogelijke interferenties bij het leesproces die succesief meertalige leerlingen kunnen ondervinden. Inzicht in interferenties helpt leerkrachten bijvoorbeeld om leesproblemen met specifieke letters of lettercombinaties te herkennen, begrijpen en hier doelgericht op in te spelen. Bij de analyse van toetsen voor technisch lezen kan de leerkracht, naast snelheid en nauwkeurigheid (aantal fouten), ook nagaan welk type fouten de leerling maakt en of de fouten vanuit interferenties te verklaren zijn.

Koppeling met taalverwervingsliteratuur

Op basis van haar bevindingen pleit Van de Elst-Koeiman voor een leesaanpak die aansluit bij de mondelinge taalontwikkeling van de Papiamentstalige leerlingen. Daarbij onderstreept ze het belang van een sterk ontwikkelde moedertaal (zie bv. Cummins, 1991). Ook wijst ze terecht op het risico dat zonder gerichte taalstimulering en voldoende leesmaterialen, de ontwikkeling van het Papiaments kan stagneren. Uit haar onderzoek blijkt tenslotte, dat hoewel het Papiaments binnen haar onderzoeksgroep nog sterk aanwezig is, leerlingen tijdens hun schoolloopbaan steeds vaker in aanraking met het Nederlands komen. Deze verschuiving laat zich al zien bij de bovenbouwleerlingen in het onderzoek: als gevolg van minder aandacht voor het Papiaments, scoren de leerlingen hoger op technisch lezen in het Nederlands en laten ze een minder snelle ontwikkeling van begrijpend lezen zien in het Papiaments.

De beschreven processen zijn kenmerkend voor meertalige taalverwerving, waarbij het cruciaal is om het taalaanbod evenwichtig over beide talen te verdelen om taalverlies te voorkomen. Opvallend is dat het proef-

schrift geen expliciete koppeling maakt met relevante taalverwervingsliteratuur. In de taaldiverse context van de ABC-eilanden is het vanuit taalverwervingsperspectief essentieel dat het onderwijs beide instructietalen – Papiaments en Nederlands – evenwichtig ondersteunt, in plaats van de focus eenzijdig op één taal te leggen. Idealiter begint deze tweetalige ondersteuning al vanaf groep 1, aangezien uit vele taalverwervingsstudies blijkt dat vroeg contact met meerdere talen geen belemmering is, maar juist bijdraagt aan een evenwichtige meertalige taalontwikkeling (bijvoorbeeld Hoff et al., 2014; voor een overzicht zie hoofdstuk 7 in National Academies, 2024).

Bovendien is het stimuleren van mondelinge taalvaardigheid in beide talen vanaf jonge leeftijd van groot belang voor het tweetalige (lees)onderwijs. Het ondersteunt onder meer de ontwikkeling van fonologisch bewustzijn, een basisvaardigheid voor het leren lezen. Liedjes, rijmpjes en verhalen in zowel het Papiaments als het Nederlands helpen kinderen vertrouwd te raken met klanken en intonatie. Daarnaast bieden voorlezen en het vertellen van verhalen een mooie ingang om woordenschat, taalbegrip en cultuurbewustzijn in beide talen te versterken.

Een meertalig curriculum dat voortbouwt op de vertrouwde basis van de moedertaal Papiaments en tegelijk het Nederlands al op jonge leeftijd op een betekenisvolle manier introduceert, biedt dus waarschijnlijk de beste basis voor geletterdheidontwikkeling in beide talen – en daarmee voor het toekomstperspectief van kinderen en jongeren op de ABC-eilanden.

Tot slot

Het is indrukwekkend hoeveel data Van der Elst-Koeiman heeft verzameld om de leesontwikkeling in het Papiaments en Nederlands zo volledig mogelijk in kaart te brengen. Ze onderzocht de invloed van tal van factoren:

taal- en cognitieve vaardigheden, taaltransfer en sociaal-culturele factoren, afzonderlijk voor technisch en begrijpend lezen in beide talen. In totaal gebruikte ze een testbatterij van negen meetinstrumenten – vijf individueel en drie klassikaal afgenomen – bij bijna 300 leerlingen, in twee talen. Dat betekent achttien meetmomenten in totaal. Het moge duidelijk zijn dat dit om een zorgvuldige afbakening van het onderzoek vroeg. De eerdergenoemde kanttekeningen doen niets af aan de kwaliteit van het proefschrift, maar wijzen op mogelijkheden voor verdere verdieping van de onderzoeksvragen en -implicaties.

LITERATUUR

- Cummins, J. (1991). Interdependence of first- and second-language proficiency in bilingual children. In E. Bialystok (Ed.), *Language processing in bilingual children* (pp. 70–89). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620652.006>
- Hoff, E., Rumiche, R., Burridge, A., Ribot, K., & Welsh, N. (2014). Expressive vocabulary development in children from bilingual and monolingual homes: A longitudinal study from two to four years. *Early Childhood Research Quarterly*, 29(4), 433–444. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2014.04.012>
- Huizenga, H., & Smeets, J. (2022). *Taal en didactiek: Aanvankelijk en technisch lezen*. 5e druk. Noordhoff.
- National Academies (2024). *A new vision for high-quality preschool curriculum*. The National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine Press. <https://doi.org/10.17226/27429>.
- Scheltinga F., Gijsel, M., Druenen, M. van, & Verhoeven, L. (2011). *Protocol leerproblemen en dyslexie: Groep 5–8*. Expertisecentrum Nederlands.
- Verhoeven, L., Segers, E., & Severing (2023). Meertalig in Caraïben. *Didactief online*. <https://didactiefonline.nl/artikel/meertalig-in-caraben>

DANIELA POLIŠENSKÁ is een taalkundige met expertise op het gebied van (meertalige) taalverwerving. Eerder werkte ze op de pabo van de Haagse Hogeschool als docent taaldidactiek en leesonderwijs. Momenteel werkt ze op de Hogeschool van Amsterdam als senior onderzoeker binnen het lectoraat Taalontwikkeling en Meertaligheid, en als hoofddocent praktijkonderzoek en lerarenopleider in de Master leraar Nederlands. Haar onderzoek richt zich op het kansrijk omgaan met meertaligheid van kinderen en jongeren in de grootstedelijke context. E-mail: d.polisenska@hva.nl